

crkva u svijetu

RAZGOVORI

PRAVOSLAVLJE I DIJALOG S KATOLIČKOM CRKVOM

Jerko Barišić

Nekako paralelno s II vatikanskim saborom u katolika počele su se održavati u pravoslavca panortodoksne (svepravoslavne) konferencije.¹ Djelo su neumornog carigradskog patrijarha Atenagore. Svrha im je jače međusobno povezati cijelo pravoslavlje i suočiti ga sa suvremenim prilikama. Za odnose s katoličkom Crkvom važne su druga i treća panortodoksna konferencija, osobito treća, jer je na njima načelno zauzeto zajedničko stajalište cijeloga pravoslavlja vis-à-vis dijaloga s katoličkom Crkvom.

Druga panortodoksna konferencija

Održana je na Rodu od 26. do 29. rujna 1963. Predsjedao je Meliton, metropolit Heliopolisa, a tajnik je bio Chrysostomos, metropolit Myre. Od autokefalnih Crkava nije bila prisutna samo grčka, ali je naknadno odobrila zaključke.

Konferencija je raspravljala o tome kako odgovoriti na već ponovljeni poziv Rima o slanju promatrača na drugi vatikanski Sabor te o mogućnosti otvaranja dijaloga s katoličkom Crkvom. O prvoj točki poslije dugih i oštih protuslovlja nije se postigla nikakva jednodušna odluka osim ove, izražene u rezoluciji,² »da svaka od ovih autokefalnih Crkava sama slobodno odluči«. Sabor se nalazio neposredno pred svojim drugim zasjedanjem. Konferencija je naime završena upravo na dan početka drugog zasjedanja Sabora. Ruska Crkva bila je jedina poslala svoje promatrače već na prvo zasjedanje. O drugoj točki dnevnog reda, tj. o započinanju dijaloga s katoličkom Crkvom, na čemu je osobito insistirao carigradski

¹ II Vatikanski Sabor traje od 1962. do 1965. Panortodoksne konferencije održane su: I na Rodu 1961, II na Rodu 1963, III na Rodu 1964, a IV u Cham-bésyju (Švicarska) 1968.

² Tekst rezolucije: Panagiotis Kizeridis, *Il Dialogo tra le Chiese Ortodossa e Cattolica dal 1920 fino all'abolizione delle reciproche scomuniche* (7 dicembre 1965), *Deis*-editore, Roma, 1966, str. 70—72.

patrijarhat, nije bilo osobitih načelnih teškoća. Jednoglasno od svih delegata prihvaćena je inicijativa Atenagore da se »časnoj Crkvi Rima predloži početak dijaloga između Crkava na bazi jednakosti«.

Lijep je zaključak rezolucije: »U poniznosti i veselju Gospodnjem objavljujemo ovo vjernim sinovima naše svete Pravoslavne Crkve i braći sa Zapada te tražimo neka svi mole da Gospodin blagoslovi početak ovoga djela i dovede ga potpuno do kraja, tako da svi skupa stignemo do jedinstva vjere te mognemo ispovijedati svi zajedno, u jedan samo glas i jednodušno, 'jednoga Gospodina, jednu vjeru, jedno krštenje, jednoga Boga, oca svega, kojemu slava...' (Ef 3—6, 3—2).«

Treća panortodokсна konferencija

Svakako za odnose s katoličkom Crkvom najvažnija je treća panortodokсна konferencija. Ona se također održavala na Rodu od 1. do 15. studenoga 1964. pod predsjedanjem metropolita Melitona, dok je tajnik opet bio metropolit Chrysostomos. Bilo je zastupljeno četrnaest autokefalnih Crkava, sve osim albanske. Na konferenciji su bili i predstavnici katoličke Crkve, ali ne službeno već kao gosti i to uglavnom u svojstvu novinara-izvjestitelja. To su bili Dumont (Istina), Wenger (La Croix), Dejaifve (Nouvelle Revue Théologique) poslan od Sekretarijata za sjedinjenje kršćana, Rousseau (Irénikon), Havriluk (Informations catholiques internationales), Kaufmann (Orientierung), Villain (Rythmes du Monde) i Rinvolucri (The Tablet). Tema konferencije bila je: službeni dijalog s katoličkom Crkvom i nastavljanje teološkog dijaloga s anglikancima i starokatolicima. »Cilj ovoga sastanka definira dakle njegov karakter panortodokсне konferencije za kršćansko jedinstvo.«³ Dakako da je dijalog s katoličkom Crkvom postao glavna zadaća konferencije.

Najbolju i najuktoritativniju informaciju o temi konferencije kao i o stanju odnosa između pravoslavlja i katoličke Crkve dao je u veoma značajnom govoru na otvaranju konferencije njezin predsjednik metropolit Meliton. Naime poslije pozdrava rekao je doslovno ovako: »Na osnovu sporazuma naših Crkava, mi smo se sastali da ispitamo i složno odlučimo načine stavljanja u djelo odluke uzete iz druge panortodokсне konferencije s obzirom na vođenje dijaloga između naše Crkve i časne Crkve staroga Rima.«⁴ Poslije toga Meliton u svom govoru prikazuje tok razvoja odnosa među dvjema Crkvama, njihova približavanja i zapreke te razvija čitav nacrt puta do konačnog sjedinjenja pravoslavne i katoličke Crkve. Neki taj govor nazivaju »Plan Atenagora«.

U prvom dijelu govora iznosi metropolit općenito stajalište pravoslavne Crkve prema sjedinjenju svih kršćana. »Naša pravoslavna Crkva imala je uvijek za cilj jedinstvo.«⁵ U potkrijepu toga iznosi neke fakte iz bliže prošlosti. Zatim prikazuje i zasluge katoličke Crkve u suvremenom ekumenizmu. Spomenuo je stvaranje pogodne klime, nastojanja u pro-

³ Riječi metropolita Melitona. Agostino Bea, *Ecumenismo nel Concilio*, Bompiani, Milano, 1968, str. 142.

⁴ Agostino Bea, nav. dj., str. 142.

⁵ Agostino Bea, nav. dj., str. 142.

micanju jedinstva »svetog i nezaboravnog Ivana XXIII i sadašnjeg vrhovnog svećenika Pavla VI«, pa sastanak u Jeruzalemu. Osvrćući se sad na obje Crkve, Meliton je zacrtao put kojim trebaju ići k ponovnom sjedinjenju: »Istina je da imamo prevaliti dugi i teški put, nadvladati velike udaljenosti uz strpljivi i poduzetni rad, raspršujući tminu predrasuda i nesnošljivosti, nadilazeći samodovoljnost, preuzetnost, ekskluzivizam i duhovnu ograničenost. Jednako tako moramo uzeti u obzir platonsku strukturu istočne teologije kao i aristotelsku inspiraciju zapadne teologije, pa miješanje različitih faktora psiholoških i kulturnih. Moramo primiti pouku prošlih pogrešaka... Moramo priznati, s jedne i druge strane, da su propaganda, prozelitizam, pokušaj apsorpiranja jedne Crkve od druge, kao i poziv na povratak, preživjele metode, odbačene od kršćanske savjesti i koje ne mogu nego otežati rastavu, pojačati nepovjerenje, i bez ikakva lijeka održavati posljedice odijeljenja. Crkve su također pozvane da se pokaju i da izmjenično zamole oprostaje; a kršćani da otkriju u osobi drugoga — brata za kojega se Krist jednako prinio kao žrtva«. ⁶ Metropolit je iznio i teškoće koje stoje na putu sjedinjenja pravoslavne i katoličke Crkve. Ali im je i pružio lijek u najvažnijem dijelu govora: »Odmjerivši duljinu puta koji se pred nama otvara i opsežnost teškoća koje treba nadvladati, ne smijemo uzmaknuti. Naprotiv, moramo se oboruzati ljubavlju, strpljivošću, poniznošću, mudrošću da možemo ići naprijed, korak po korak, u pouzdanoj sigurnosti, da su jači od ovih naših razlika sveto i zajedničko nasljeđe vjere i tradicije, zajedničko i sveto blago sakramentalnog života Crkve, život uskrsnulog tijela Kristova. Za naš rad raspolažemo ovim zajedničkim bogatstvom, teološkim vrednotama svetoga Pisma, istom svetom tradicijom apostola, otaca, a također i teološkim priložima s ekumenskih Sabora nepodijeljene Crkve. Dokazujući i ispravljajući jedni druge, u ovom svjetlu s ljubavlju i poniznošću, izgrađujući se na taj način, bit će nam sigurno dano da nađemo, na jednom zajedničkom ekleziološkom kriteriju, nužni temelj za puno jedinstvo vjere, ispovijedanja i sakramenata«. ⁷ Treba također spomenuti da je metropolit Meliton poslije u pozdravima Crkvama Istoka i Zapada na prvo mjesto stavio biskupa Rima ovim riječima: »Pozdravljamo odmah na početku s osobitim poštovanjem onoga koji ima primat časti među jednakima, presvetoga biskupa i papu staroga Rima, Pavla VI, i s njime časne oće drugog vatikanskog Sabora, želeći bratski i srdačno dobar uspjeh u njihovom radu koji nastoji da donese ploda kršćanskom jedinstvu«. ⁸

Još nešto, ekumenski vrlo značajno i do tada neuobičajeno desilo se na početku konferencije — papin pozdrav konferenciji i odgovor na nj. Naime prigodom treće panortodoksne konferencije Pavao VI poslao je svoju pozdravnu poruku. ⁹ Ona je pročitana na inauguralnoj sjednici i to najprije izvorno na francuskom jeziku, a onda u prijevodu na službenim jezicima konferencije: grčkom, ruskom i arapskom. Na papinu poruku u ime čitavog zbora odgovorio je metropolit Meliton. U znak osobite pažnje metropolit je poslije telegrafskog odgovora poslao isti tekst vlastoručnim

⁶ Agostino Bea, nav. dj., str. 143.

⁷ Agostino Bea, nav. dj., str. 143—144.

⁸ Agostino Bea, nav. dj., str. 144.

⁹ Tekst poruke: *Acta Apostolicae Sedis, Romae*, 56, 1964, 1021.

pismom.¹⁰ Papa naziva pravoslavne biskupe »predragom braćom u Kristu«. Šalje im »bratski pozdrav«. Za katoličke biskupe piše »vaša braća«. Povezuje treću rodsku konferenciju s drugim vatikanskim saborom, imaju isti cilj, rade na istome planu, bore se s istim problemima. Dalje stoji u poruci: »Duboko prožeti važnošću ovog časnog sastanka sazivamo na nj u žarkoj molitvi svjetlo Duha Svetoga«. A s druge strane »usuđujemo se računati na blagodat vaše molitve«. Tako su dakle »pravoslavne Crkve priznate kao jedno eklezijalno jedinstvo, s punim pravom, kao stara Crkva Istoka«. ¹¹ Meliton pak u svom odgovoru piše u ime konferencije: »Primili smo s radošću veoma ljubeznu poruku Vaše poštovane Svetosti«. Dalje kaže »jednodušnom odlukom toplo zahvaljujemo Vašoj Svetosti« i »u istom duhu... uzvraćamo Vam pozdrav mira i ljubavi u našem Gospodinu Isusu Kristu«.

Izmjena poruka predstavlja novost u odnosima katoličke i pravoslavne Crkve. »Događaj nov i važan za duboku promjenu odnosa između katoličke Crkve i pravoslavlja«. ¹² »Sama činjenica, koja je potpuno nova, da su izmijenjene takve poruke, ima u sebi možda veće značenje nego ova ili ona pojedinost teksta«. ¹³ Izabran je i pogodan momenat s katoličke strane, naime učinjen je taj bratski gest upravo kada je čitavo pravoslavlje bilo na okupu da raspravlja o dijalogu s katoličkom Crkvom. Fin takt pokazan je i time što je original poslan i u tri prijevoda na službenim jezicima konferencije. Sam pak ton papine poruke bio je odlično ocijenjen. Govorilo se, da je to onaj ton kojim su prije raskola saobraćali pape sa svojom braćom carigradskim patrijarsima. Tajnik konferencije Chrysostomos kaže: »Poruka svetog Oca učinila je dubok dojam na sve članove. U njoj vidimo svjetlo pod kojim papa zamišlja dijalog. Radi se o važnoj etapi u povijesti odnosa naših dviju Crkava. Mislim da ovo pismo predstavlja pismeno ponavljanje onoga što je rečeno u Jeruzalemu«. ¹⁴ Sam pak predsjednik konferencije Meliton izjavio je: »Ovo pismo je historijski događaj, nova i odlučna etapa u problemu sjedinjenja«. ¹⁵ U istom tonu napisan je i odgovor. Dosta je truda uloženo za taj odgovor, najprije u odboru za redakciju, a onda na generalnoj skupštini. Osobito se insistiralo na važnosti umetka »jednodušnom odlukom«, da se tim pokaže, kako svi članovi konferencije bez iznimke gaje iste osjećaje prema papi i katoličkoj Crkvi. Svakako, izmjena poruka katoličke i pravoslavne Crkve prigodom treće panortodoksne konferencije na Rodu označava zaista historijsku etapu u njihovu približavanju. »Čin tako važan nije se desio nikad poslije odijeljenja Crkava i ne može se usporediti ni s kojim drugim«. ¹⁶

Uza sav ovakav ohrabrujući početak treće panortodoksne konferencije ipak nije katoličkoj Crkvi odmah predložen neposredni teološki dijalog. To u prvi mah iznenađuje tim više što je konferencija isti odlučila nastati

●

¹⁰ Tekst odgovora: *Irénikon*, Chevetogne, 4, 1964, 499.

¹¹ Rousseau D. O., *La troisième conférence panorthodoxe de Rhodes, Irénikon* 4, 1964, 502—503.

¹² Agostino Bea, nav. dj., str. 144.

¹³ Franz Hummer, *Orthodoxie und Zweites Vatikanum*, Herder, Wien, 1966, str. 45.

¹⁴ *Proche-Orient chrétien*, Jérusalem, 15, 1965, 99.

¹⁵ *Proche-Orient chrétien*, Jérusalem, 15, 1965, 99.

¹⁶ Rousseau D. O., (navedeni članak) *Irénikon* 4, 1964, 497.

viti dalje i dublje s anglikancima i starokatolicima. Ne smije se pak zaboraviti da su i zapreke na relaciji pravoslavlje-katolička Crkva mnogo veće i kompleksnije negoli one sa spomenutim kršćanskim frakcijama. I te teškoće povijesne, psihološke i aktualne došle su na tapet u žestokim raspravama na konferenciji. Dijalogu su se protivili: moskovski patrijarhat te srpska, bugarska, poljska i čehoslovačka Crkva. Pomalo se bistrilo opći stav — oprez. »Instinktivni strah, da se ne bi preranim dijalogom otišlo u avanturu u kojoj bi pravoslavlje bilo u opasnosti da više izgubi nego dobije, možda je utjecao na tendencije da se time zavlači, ne žuri, što je konačno na konferenciji dobilo prevagu.«¹⁷ Lenjingradski metropolit Nikodim izrazio je ovim riječima oklijevanje konferencije, da odmah otvori dijalog s katoličkom Crkvom: »Počekajmo, da li nas Rim još smatra kao odijeljenu braću, da li promiče prozelitizam i propagandu. Čekajmo konac drugog vatikanskog koncila. Na koncu 1965. vidjet ćemo jasnije. Tada sazvati jednu novu konferenciju, koja će odrediti ako ustreba dijalog, njegov postupak, njegovu metodu i njegov sadržaj.«¹⁸ Sva su se ta razna mišljenja konačno iskristalizirala u »jednodušnoj odluci« izraženoj u zaključnoj rezoluciji, koja je dana na tajnoj sjednici iza zatvorenih vrata 13. XI 1964.¹⁹ U njoj se kaže: »Treća panortodoksna konferencija ponavlja ovu već izraženu želju o tom dijalogu. Pošto se konferencija potanko pozabavila s pojedinostima, konstatirala je, da je nužna odgovarajuća priprava i stvaranje pogodnih uvjeta, da bi se zbilja mogao početi jedan plodni teološki dijalog.« Ali za razliku od stava prošlih konferencija — ostavljena je sloboda pojedinim Crkvama »u vlastitoj odgovornosti, ali ne u ime cijelog pravoslavlja, gajiti bratske odnose s rimokatoličkom Crkvom«. A sve lokalne Crkve pozvane su da se pomalo spremaju na budući službeni dijalog i »međusobno izmijene rezultat svojih studija kao i sve dotične informacije«.

Najbolji komentar ovakvog ishoda dao je metropolit Meliton u Patrasu prigodom hodočašća članova konferencije relikviji sv. Andrije. »Što se tiče katoličke Crkve treća rodska panortodoksna konferencija uzela je ovu odluku: odredila je da se pravoslavna Crkva pripremi s radom lokalnih Crkava, radom dubokim i sistematskim, na službeni teološki dijalog s Rimom, na nivou Crkava. Ali u isto vrijeme, na ovom istom predmetu, odredila je da započne od ovog časa dijalog ljubavi koji će gajiti bratske odnose između lokalnih pravoslavnih Crkava i časne rimokatoličke Crkve.«²⁰ Dakle, teološki se »dijalog prihvaća u načelu, ali se njegovo otvaranje i najavljivanje uvjetuje potrebnim pripremanjima, neophodnim za njegov uspješan početak.«²¹

¹⁷ Chr — J. Dumont, *Als katholischer Gast bei der Konferenz auf Rhodos*, u F. Hummera, nav. dj., str. 156.

¹⁸ Franz Hummer, nav. dj., str. 45.

¹⁹ Tekst rezolucije, v. Jerko Barišić, *Dijalog Istok-Zapad u današnjem kršćanskom svijetu*, Split, 1971, str. 59—60.

²⁰ *Proche-Orient chrétien*. Jérusalem, 15, 1965, 104.

²¹ Dimitrije Dimitrijević, *Reagovanja pravoslavnih na ekumenizam Drugog vatikanskog sabora, Poslušni Duhu*, Zagreb, 4, 1966, 112.